

AHİLİĞE GENEL BİR BAKIŞ, AHLÂK ve HOŞGÖRÜ

SADİ BAYRAM*

Üç kıt'ada büyük bir imparatorluk kurup, serhat boylarında at koşuşturan, zaptetdikleri toprakları kısa sürede imar eden milletimizi ayakta tutan sebebler nelerdi?

Türk kültür tarihini incelediğimiz zaman, bir çok amiller ortaya çıkmaktadır. Türkler sosyal meselelere çok önem vermişler, bunlar için çeşitli müesseseler meydana getirmişlerdir. Kervansaraylar, medreseler, tabhaneler, darüşşifalar, bimarhaneler, imaretler, çeşmeler, sebiller ve diğerleri, hep bunlar arasındadır. Yapılan hizmetlerin çoğu bedelsiz olup, tamamı vakıftır.

Ordularımız Orta Asya'dan Viyana kalesine kadar şan ve şerefle gittiler. İlim adamlarımız bugünün üniversiteleri olan medreseleri kurdular. Uluğ Bey, Ali Kuşçu, el - Beyrunî astronomi tarihine imzalarını attılar. Uluğ Bey'in adı XIV. yüzyıldaki yaptığı ay üzerindeki çalışmalardan ötürü, Amerikalılar tarafından ay haritasında bir kratere verilmiştir. El-Câbir, cebiri Avrupalılar'a öğretti. İbn-i Sînâ'nın kan dolaşımı tezi uzun yıllar Avrupa'da okutuldu.

Hattatlarımız, Arap kaligrafisini İstanbul'da zirveye çıkardılar. Mühendislerimiz, Tuna Nehri üzerinde bugünkü Macaristan'ın başşehri olan

* Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Dairesi Şube Müdürü.

Budapeşte'de gemili köprüler kurdular. Kervan yollarında, tüccarlarımızın rahat konaklamalarını temin ve emniyetlerini sağlamak için vakıf kervansaraylar inşa edildi.

İşte, Osmanlı İmparatorluğu'nu asırlar boyu ayakta tutan sebeplerden birkaçı...

Cemiyetleri ayakta tutan meselelerden biri de hiç şüphesiz, fertlerin kendi aralarındaki münasebetleri, yani günlük ihtiyaçların temin edilmesi. İşte burada basit gibi görünen, aslında çok şumullü ve tesirli bir müessese karşımıza çıkıyor. Esnaf Teşkilatı, Ahîlik, XVII. yüzyılda Loncalar...

Bugün nasıl, mimarların Mimar Odaları, Şoförlerin Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu, doktorların Türk Tabipler Birliği gibi bağlı oldukları bir kuruluşları varsa, Selçuklu ve Osmanlı Devrinde de esnafın bağlı oldukları kuruluş, AHİ teşkilâtı idi.

"Ahî" kelimesi Arapça olup, "kardeşim" anlamına gelmektedir.

Anadolu'da XIII. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuş "Ahîlik" teşkilâtı adını, Arapça sözcüğün, daha doğrusu Türkçede cömert, eli açık anlamına kullanılan "Akı" kelimesinin terimleşmesinden almıştır.

Ahîliğin anayasası "Fütüvvetnâmeler" dir. Fütüvvetnâmelerde, Ahîliğin esasları, kâideleri, merâsimleri, adet ve öğütleri yazılıdır.

Fütüvvetnâmeler: Abbasî Halifeleri zamanında, Horasan'dan Bağdat yakınlarındaki Samarra şehrine gelen Türkler tarafından geliştirilerek "önceleri toplum hayatında bir ideal iken, daha sonra ruhanî hayatta bir ideal olmuş"tur. Cemiyetlerin dini, sosyal-kültürel alanda, hür iradesi ile toplumun millî ve manevî unsurlarını meydana getirmiştir.

Kâinattaki bütün varlıkları yaratıcıdan dolayı seven, yardımsever insanların meydana getirdiği Ahîliğin millî ve mânevi unsurlarını sıralayacak olursak, cömertlik, başkalarını sevmek, dostlarla iyi geçinmek, başkalarına yardım etmek, kendinden önce başkalarına yardım etmek, kendinden önce başkalarını düşünmek, başkalarına saygı göstermek, şefkât, Allah için sevmek, doğru sözlü olmak, başkalarından önce kendini düzeltmek, misafirperver olmak, dostlarının sevincine katılmak, yapılan iyiliklere karşılık

beklememek, tövbe etmek, sadaka vermek, Allah'ın yasaklarına saygı göstermek, ibadet etmek, âlimlerle sohbet etmek, ilimde marifet aramak, nefsi hesaba çekmek, dostlarına öğüt vermek, büyüklerin sözlerini dinlemek, kimseyi azarlamamak, dostlarının cefasına katlanmak, tamahtan sakınmak, istenmeden iyilik etmek, başkalarını iyi kendini hatalı görmek, yaptığı iyiliği söylememek, dostlarının dedikodu edilmesine mani olmak, dostlarını istemeğe mecbur etmemek, hizmette ayırım yapmamak, kulağı kötü sözlerden korumak, komşuluk hakkına riayet, kötülüğü affetmek, eli darda olan arkadaşına yardım etmek, güzel ahlâka sarılmak, ustasını herşeyin üstünde tutmak şeklinde özetlenebilir.

Ahî teşkilatı Anadolu'da ilk defa XIII. yüzyılda Kırşehir'de Nasıruddin Ahî Evran-ı Velî tarafından köklü müessese haline getirilmiştir.

Bununla birlikte, teşkilâtın Horasan ve Orta Asya içlerinde IX. asırda bulunduğu muhakkaktır. Ahî Evran-ı Velî, Moğol istilasından kaçan, Horasanlı esnaf ve sanatkârı bir araya getirmiş, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Ankaralı Hacı Bayram-ı Velî gibi ulu büyüklerle Anadolu'nun birlik ve beraberliğinde büyük rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi istiklâlini ilan ederken O'na Ahî fütüvvetine göre şed bağlanmıştır.

Ahî Evran; büyük bir ekonomist olduğu kadar büyük bir sosyologdur. Teşkilatının devamlı olması için ahîliği tekke ve zaviyelere bağlamıştır. Tekke ve zaviyeler o devrin birer açık halk üniversiteleridir.

Sanatkâra iş yerine yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleklerin incelikleri öğretilirken, akşamları toplandıkları Ahî zâviyelerinde halk eğitimi uygulanıyordu. İşte bu yolla yetişen Türk esnaf ve zanaatkârı, hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuşlar, hem de yerli Bizans sanatkârları ile yardımlaşabilecek bir sanat yeteneğine kavuşmuş oluyorlardı.

Ahî Evran-ı Velî, müridlerine altı esası telkin ederdi.

- 1- Elini açık tut, cömert ol.
- 2- Sofranı açık tut, açları doyur.

- 3- Kapını açık tut, misafirperver ol.
- 4- Gözünü bağlı tut, kötülükleri, etrafında dönen dolapları görme.
- 5- Dilini bağlı tut, kötü söz söyleme, aniden sinirlenme, hırsla kalkan zararlar oturur, sonradan pişman olma.
- 6- Belini bağlı tut, cinsî duygu ve düşüncelerine hâkim ol, kendini frenle.

Ahîler, bozuk, sakat, hileli malı kat'iyen satmazlar, satanları ise meslekten men ederlerdi. Pabucunu dama atmak deyimi de buradan ortaya çıkmıştır.

Aşağıda belirtilen kimseler ise Ahîliğe alınmazdı:

- 1- İman ehli olmayan kafirler,
- 2- Münafık olanlar,
- 3- Falcılar, müneccimler,
- 4- İçki içenler,
- 5- Hamamdaki tellâklar,
- 6- Açık artırma işleri yapıp halkı kandıranlar,
- 7- Eksik metre ile kumaş satan tuhafiyeciler,
- 8- Kalplerinde şefkât kalmayan, işleri sadece kan dökmek olan kasaplar,
- 9- Yürekleri taş gibi olmuş operatör doktorlar; zira, fütüvvet şefkât ve rahmetle bezenmiştir.
- 10- Avcılar,
- 11- Kurulu düzen dışı iş yapanlar (seyyar satıcılar),
- 12- Stok yapan karaborsacılar, vurguncular.

Tarihçi Von Hammer, Sultan III. Murat zamanında 148 çeşit esnafın İstanbul'da çalıştığını tesbit etmiştir.

Evliya Çelebi'ye göre ise, dört bölgede 57 bölümde 1.100 sanatkâr iş kolu olduğunu yazmaktadır.

700 yıl önce Anadolu'yu dolaşan İbn-i Batuta Seyyahatnâmesinde ise, Ahîlik Teşkilâtı'nın Anadolu'nun hemen hemen her kasabasinda bulunduğu bildirilmektedir. Zorbalari yok etmek, yabancılara, gezgin ve misafirlere zaviyelerde ziyafet vermek, türkü ve oyunlarla, temiz bir şekilde hoş vakit geçirmek, her hususda sosyal yardımda bulunmakla kendilerini görevli sayıyorlar, sıkı bir düzen ve kuvvetli bir ağıllık içinde yaşıyorlardı, diyor İbn-i Batuta.

Ahîler, sofilerin hırkalarına karşılık, fütüvvet şalvarı, başlarına büyük beyaz bir serpuş giymekteydiler. Serpuşların tepesinde bir arşın kadar uzunlukta bir şerit bulunurdu. Bellerinde kama taşırldı. Törenlere daima silahlı katılırlardı. Aralarında tanınmış kadı, Mevlevîlerin bulunduğuna bakılacak olursa, bunların basit bir esnaf teşkiline dayanmakla kalmayıp, sosyetenin aydın tabakalarını da aralarına aldıkları anlaşılmaktadır.

Ahî zâviyelerindeki, mesleki eğitim üzerinde pek durulmaz, bilhassa, halk eğitimi, örf, adet, gelenekler, din eğitimi üzerinde durulur, ayrıca spora büyük ehemmiyet verilirdi. Boş zamanları değerlendirme üzerinde durulurdu. Cirit, güreş, kalkan, kılıç oyunları, revaçtaydı. Aslında buradaki eğitim adâb ve erkân üzerinedir. Toplulukta nasıl konuşulacağı, hangi hareketlerin yapılacağı öğretilirdi.

Bir Pir'den öğrenilen sanat, nesilden nesile ulaşırdı. O sanatı en iyi bilen, usta sayılırdı. Ustaların, kalfa, çırak ve yamak üzerindeki otoritesi kesindi. Velîler çocuklarını eti senin, kemiği benim diye ustalarına bırakır, usta, o yamak ve çırağa sıkı disiplin altında mesleğin inceliklerini öğretilirdi. Çıraklar, ustanın yanında konuşmaz ve gülemezlerdi. Usta bulunmadığı zaman kalfalar, usta selahiyetine haiz olarak işleri yürütürdü. Yamak, Çırak, Kalfa belli bir seneyi doldurur, ustası tarafından, terfiye layık bulunursa, Esnafın kolbaşı olan Yiğitbaşı da bunu tasdik ederse, bir üst dereceye merasimle terfi ederlerdi.

Çıraklıktan kalfalığa geçen için hususi bir tören yapılması adet değildi.

Ustalık, peştemâl kuşanma denilen ve bir çeşit gayret ve iffet kemeri demek olan peştemalın, Zaviye Şeyhi tarafından yeni usta namzedinin beline dolması şeklinde cereyan eden bir merasimle verilirdi. Merasim başlarken, usta olacak kalfanın yaptığı işler, Esnaf Heyetine arz olunur; heyet, eserleri

tekkik eder, ve atlas bir torbaya koyup, ağzını bağlayarak mühürlerdi. Sonra usta, tören mahaline doğru yürürdü. Bir yol gösterici kılavuz, "*Es-selâmün aleyküm yâ ehl-i şerî'a*", daha sonra "*Es-selâmün aleyküm yâ ehl-i tarika*" ve "*Esselâmün aleyküm yâ ehl-i hakika*", nihayet "*Es-selâmün aleyküm yâ ehl-i marifet!*" diye dört kapı selamlanır ve usta namzeti tanıtılırdı.

Usta namzeti, yaş ve kıdem sırasına göre ustaların ellerini öper, hayır dualarını alır, sonra ölünceye kadar mesleğinde şeref ve namusla çalışacağına dair Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederdi. Müteakiben atlas torbada bulunan usta namzedinin yaptığı işler torbadan çıkarılarak orada bulunanlara gösterilmeye başlanır ve bir yandan da "Huu... Pirimiz üstadımız... Nebi aşkına ve gelip geçen san'at erbabı ervâhına aşk ile Hûû" diye gülbank çekerdi. Kâhya, elini öpen usta namzedinin sağ omuzuna elini koyarak "... sabûr ol, hamûl ol, mütevekkil ol, haram yeme, haram içme, el ve eteğini temiz tut, koymadığın mala el uzatma, gördüğün iyiliği unutma, sana fenalık edeni affet, yürü Allah desteğün ola!..." derdi. Daha sonra genç ustanın kulağına mesleğin sırları, sanatın esrarı fısıldanır ve beline şed bağlanırdı.

Bu arada ilk siftah uğruna aşk ola! diye bağırlarak yeni ustanın yapmış olduğu eserler mezat usûlü satılır ve toplanan paralar, yeni açılacak dükkânın ilk sermayesi olurdu.

Ahîler, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, mahkemeye gitmeden kendi aralarında çözerlerdi. Bir anlaşmazlığı olan iki kardeş, Ahî şeyhine giderek durumu anlatırlar, ahî şeyhi iki tarafı dinledikten sonra verdiği karar kat'i olurdu. Ahîlerde bu karara uyarlardı.

Ahîler dükkânlarını açmadan evvel, arastalardaki dua kubbesi etrafında toplanırlar, vaktinizi iyi bilin anlamındaki *Ve'l Asr sûresi* okunduktan sonra, "Ey cemaat-i müslimin, tavicilik yapılmayacak, kefilsiz mal satılmayacak, mal kapatılmayacak,... sanatınızı ilerletin, yükseltin, birbirinize kardeş sevgisi ve saygısıyla bağlanın. Yolsuz işlere, haksız hırsılara sapmayın. İnsanlığınızı, Müslümanlığınızı unutmayın. Gönül üzmeden, canlıya ceza vermeden, cemaati terk etmeden kaçınmın, seha ve kerem sahîbi olun, muhtaçları ayırt etmeksizin hizmet ve yardım ehli olun!... diye öğüt verilirdi.

Başkentimiz Ankara da çok eski bir Ahî şehridir. Bugün Ankara Kalesi'nde bulunan ve halen Anadolu Medeniyetleri Müzesi olan, eski Mahmut Paşa Bedesteninde, eski tarihlerde Ankara ipeği satılırdı. Ankara eski bir ticaret merkezi idi. 1390 tarihli Ahî Hüsameddin tarafından yaptırılan Samanpazarı'ndaki Arslanhane Camii ve külliyesi, eski bir Ahî merkezi idi. Ahî Hüsameddin'in torunu Ahî Şerafeddin'in burada bir türbesi olduğundan dolayı, Arslanhane Camii, Ahî Şerafeddin Camii diye halk arasında anılmaya başlanmıştır. Daha sonra yapılan Ahî Elvan, Ahî Tura mescidi, Ahî Yeşil Camii, diğer ahî eserleri arasında yer almaktadır. Etimesgut semtinin asıl adı Ahî Mes'ud'dur. Mamak semtinin asıl adı da Ahî Mamak'tır. Ankara Seymenleri ise, Ahî yiğitlerinin bugün için bir devamı şeklinde yorumlanabilir.

Gelecekte Türk sanayisi, Avrupa Ekonomik topluluğu ile yarışa çıkacak, rekâbete çıkacak gümrük duvarları yıkılacak, burada ismini sayamayacağım binlerce çeşit meslek, sanatkârların omuzunda yükselecek, Ey çıraklar, kalfalar, yarınki ustalar siz olacaksınız. Bir Ahî zihniyeti ile hareket edebilirsek, işlerimizde muvaffak oluruz. Tanrı karşısında, millet karşısında alınımız ak olur. Acele iş çıkaralım derken, bazı hatalara düşmemiz kaçınılmazdır. Ağır iş yapalım da demiyorum. Kaliteye ehemmiyet verelim ki bizim de pabucumuz dama atılmasın. Zira eski ahîler, kalitesiz ayakkabı yapan ustanın yaptığı kötü ayakkabıları damın üstüne atarlarmış ki, herkes görsün de ondan ayakkabı almasın diye. Bugün eski geleneklerimiz yok, ama, tamir ettiğiniz malzemeyi iki gün sonra müşteri, usta tekrar bozuldu, derse, yüzünüz kızarmaz mı? Onun için yaptığımız, ürettiğimiz işlerde kaliteye ehemmiyet verelim. Yaptığımız malı mutlaka kontrol ederek müşteriye teslim edelim.

Ahîlikte dürüstlük, çalışkanlık, kendini işe verme, başarıların sırrıdır. Kimsenin işine de biz karışmayalım, dedi-kodu yapmayalım.

Bugünün ahlâk anlayışına gelince: Ahlâk sorunu, çağımızın politik ve ekonomik problemlerinden ziyade az önemli olmayan, büyük ve karmaşık bir meseledir. Bunun için öncelik ve ivedilikle, insanları iyiye, doğruya, güzele alıştırmak için kendilerine nasihat, öğüt ve vaazlardan önce onları

erdemlik yollarından uzaklaştıran temel şartları yok etmek gerekir, zannediyoruz...

Mistik ya da lâik emirler, gerçeğe ve hayatın zorluklarına uymayan sonuç ve amaçlara dayandıkları sürece, insanlar, iki yüzlülükten; sinsilikten ve çıkarıcılıktan aslâ kurtulamazlar.

Toleransa dayanan lâik bir ahlâk anlayışı, dünyanın her yerinde, her toplumda savunulabilir. Tolerans burada gelenek ve görenekler, âdet ve ananeler üzerinde bir yumuşak denge unsurudur. Denge unsurları olmadığı müddetçe ahlâk, daima çöküntüye, veya sertliğe dolayısıyla bozulmaya mahkumdur.

Bu durumda önce insan ruhunun derinliklerine girelim ve onu analiz etmeye gayret edelim.

Aslında dikkat edilirse, yüzbinlerce yıl önceden günümüze ulaşan, düşünebilen yaratık dediğimiz, Allah tarafından yönlendirilen insanın ömrü, ruhunun bütün çarpıntıları, atılımları, hep tabiatın kördüğümünü çözme savaşı içinde geçer. İnsan olarak bizim de aslî görevimiz, ömrümüzün sonuna dek Hâk ve hakikâtı aramak, doğruları bulup, iyi işler üreterek geçimimizi temin için geçmiyor mu?

Cemil Sena'nın dediği gibi, insan denen varlık, âdetta Tanrı ile yarışa çıkmış ve yürüyüşüne engel saydığı her kuvvet ve varlığı acımadan devirmekten hoşlanmıştı. O'nu bazen katil, bir hırsız, bir iffet düşmanı, bazen de bilge, iyilik seven bir melek, özet olarak fâzilet ve rezilliğin tam kendisi imiş gibi görmüyor muyuz? İnsan denen varlık, yakıyor-yıkıyor, yaralıyor, sonra da bütün bu kötü aksiyonlarını kendi eliyle onarıyor, yani sol eliyle çaldığını, sağ eliyle geri vermeye çalışıyor. Büyüklüğünü kabul ettirdikten sonra da, küçük kalana acıyor... Küçük kalan da ilk fırsatta büyüğüne kafa tutmaktan çekinmiyor. Öç alma lezzetiyle sarhoş, kendini efendi yapmaya susamış, kötülük kadar iyilik avcısı olan yaratıcı canlıya insan adı veriyoruz...

Yani, Aşkla-nefreti, iyilikle-kötülüğü, acılamakla-zulmetmeyi, öfke ile şefkâti nefsinde toplamış yaratığa insan diyoruz.

Din, bütün maddî ve manevî değerlerimizi yaratmış olan ana kurumdur, İnsanın vazifesi ise, kendisini yaratmış olan varlığa benzemek ve Tanrısal ahlâkı benimsemektir.

Uzun çağlar, dinle ahlâk birbiri içinde yaşamış olmakla beraber, bu iki kurumun evrimi aslâ paralel olmamıştır. Bunun başlıca nedeni, ikisinin de mahiyet ve amaçları arasında önemli farklılıkların bulunması ve hele dinin ahlâkı aşan bir takım mistik unsurları kapsamış olmasıdır.

Ahlâk değerleri, zaman, mekân, örf âdetlere karşı bazı değişiklikler gösterirken, din asla değişmemek şartıyla bir defa kurulmuş ve bütün insanlık için kabul edilmesi zorunlu olan bir hâkikat sayılmıştır.

İnsanlar ümitsiz yaşayamazlar. Ümit olmazsa, insan bu dünyada bir ottan farksızdır; ümit bize yaşama heyecanı verir. Bizim ileri atılımlarımıza başlıca sebep ümidimizdir. İnsanda ümit ve iman ebedîdir. İnsanlar, dışardan gelen prensip ve kurallara göre değil; kendi içlerinden gelen, hayat ve kendi yaratılışlarının zorladığı duygu ve düşünce ve inançlara göre hareket ederler.

Özetle vermeye gayret ettiğimiz insanoğlunun görevi önce çalışmak ve sonra daima hastaların ve yaralıların yardımına ve bakımına koşmak, zayıflara yardım etmek ve câhilleri elinden geldiğince aydınlatmaktır.

Diğer taraftan çalışma, tolerans, itidâl, merhamet, şerefın yanında; iyilikleri sevmek, zayıflara acımak, kötülüklerden kaçmak, kimseye hiyanet etmemek, her yerde ve her durumda sevinmek, acı çekip şikayet etmemek, yani kan içip, kızcılık şerbeti içtim demek, hepimizin görevi olduğu kadar, hislerimize de gem vurarak tam ve kâmil insan olma yolunda olmalıyız. Ölmeden evvel ölmeyi, yani nefsi arzularından sıyrılmayı öğrenerek, bunu hayata tatbik etmeliyiz. Bunun için çalışmalıyız, çalışmalıyız... Ahlâkî hakikatın kararlılıklarla örtülü bulunduğu zamanlarda bile örf ve âdetlerimiz, din kitapları, yaşama felsefesi, akıl ve hikmet yolunu bizlere açıkca göstermektedir.

Çalışarak, araştırma yaparak, elde bulunan doneleri tanzim ederek, insanlık yararına yeni keşiflerde bulunarak bunları insanlık yararına tahsis etmeye çalışarak bütün beşeriyete faydalı olmamız gerekmektedir. Türk milleti olarak artık kendimizi bu şekilde Batıya gösterebiliriz. Oturduğumuz yerden Allah rızkımızı verir yerine, rızkımızı aramak için çalışmalıyız. Artık ekmek, aslanın ağzında değil, midesinde, onu çıkarmak için didinmeliyiz.

Kâmil insandaki faziletler, birer ilericiilik ve medeniyet unsurlarıdır. İffet, itaat, fakirlik-zenginlik, çalışma, tolerans, itidal, merhamet, şeref ve haysiyet gibi umdeleri günlük yaşantımızda hiçbir zaman unutmamalı, her zaman ve her yerde elden geldiği kadar tatbik edebilmeliyiz.

Bugün neyin değil, ne olacağımızı, nereden nereye geldiğimizi, nasıl olmamız icap edeceğini unutmamalıyız. Akşam yataırken, bugün insanlık yararına neler yaptım, hangi işleri başardım, yarın neler yapmam lâzım, yarınki programım ne olmalı sorusunu hayatımızda unutmamamız gerekmektedir. Böyle olduğu sürece işlerimizde muvaffak oluruz.

Toplum demek, belli başlı bazı ahlâk ve fazilet kurallarına inanmış ve bunlarla birbirine bağlanmış olan fertlerin maddi ve manevî bütünlüğünden doğan kuvvet demektir. Dünyasını kendi ülküsüne göre inşa etmeye çalışan insanın manevî hayatında da maddî hayatı gibi ülkülerine uygun bir surette gelişmektedir.

Ahlâkî ödev, yalnız kendimize yapılmasını istemediğimiz bir hareketi başkasına yapmamak değil, başkalarının bizden bekledikleri ve bizim de ifâ edebileceğimiz ödevleri kabul etmekten çekinmemektir.

Artık ülkeleri kılıç- kalkanlarla değil, sanayi, ekonomi, kültür ve medeniyet, medya unsurları ile fethedilmektedir. Dünya artık milletlerin kültür ve medeniyet hegemonyası altındadır. Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder aziz Atatürk, hayatta en hakikî mürşit ilimdir, fendir, derken; bugün uzay teknolojisi, ekonomi, kültür ve ahlâk, yani medeniyetler, medya ve siyaset insanlarımızı yön vermektedir.

Aile milletlerin ilk nüvesidir. Aileye ahlâkî istediğimiz gibi sokabilirsek, 10-20 yıl içinde yetişecek yeni nesillerde millet olarak rant kazanacağımız şüphesizdir. Japonya, eski Japon kültürüne sadık kalarak, günün teknolojisine de kesin olarak uyararak, bütün dünya pazarlarını elde etmedi mi? Sadece lüksü kendi bünyesi içine almadı, başka milletlere pazarladı. İşte gözle görünür bir misal....

Kültürümüzde diğer bir konu da hiç şüphesiz hoşgörü anlayışımızdır. Üç kıtaya yayılmış Osmanlı ülkesinde çeşitli din ve mezheplerden meydana gelmiş insanlar, barış, huzur ve güven içinde yaşamışlar, birbirlerinin dinî anlayışlarına hiçbir surette karışmamışlardır.

Ortodoks, Katolik, Musevî, Caferî, Alevî, Sünnî cemaatlar, dış güçlerin kışkırtmaları dışında birbirleriyle daima iyi geçinmişler, Museviler ticarete, Ermeniler ise zenaatte ileri bir toplum olmuşlardır. Zira bu insanlar askerlik yapmadıkları, savaşa gitmedikleri için de gelişmelerini daha iyi tamamlamışlar, babadan oğula intikal zinciri sanatın sırlarını unutmamışlardır.

Türk kültür tarihinde tasavvufun önemli bir yeri vardır. Tasavvuf, Tanrıya ulaşmada bir hedeftir, hakikati aramaktır, karşılıklı sevgi ve dostluktur. Hicri VI. asır, Milâdî XII. asırdan itibaren Anadolu'da tarikatlar, yani Tanrıya ulaşan doğru yol olarak açıklanabilir. Bugünün açık öğretim halk üniversiteleridir.

Tasavvuf tarihimizde en yüce mertebe "Kâmil İnsan" olma vasfıdır. Günümüzde ters örnekleri varsa da, aslı, bizi düşünceye zorlayan, yani felsefe, estetiğe, yani güzele, iyiye, doğruya çağırın düşünce tarzıdır. Yedi aşamalıdır.

Diğer taraftan Nakşî, Halvetî, Sümbülî, Bayramî, Mevlevî, Rufaî, Kadirî, Bektaşî, ve benzeri tarikatlar; XVII. yüzyıla kadar bozulmamış Allah adına, doğru yolu bulmak, Tanrıya yakın olmak -ulaşmak için insanları medrese dışında zaviyelerde eğitmiş, bir nev'i halk üniversiteleri görevini ifa etmişlerdir. Daha sonra ise, zaviyelere torpilliler, sadrazama ve şeyhülislâma yakın kişiler kendi adamlarını, câhil kişileri şeyh yaparak postta oturtmuşlar, babadan oğula geçmesini sağlayarak, hakiki şeyhleri egale ederek, bu müessesenin dejenere olmasını sağlamışlardır.

Hız. Mevlânâ "Dostunun hatasını örtmede gölge gibi ol", "Hatasız dost arayan, dostsuz kalır" diyerek, kültürümüzdeki hoşgörüyü işaret etmiştir.

Hepimizin bildiği bir hikâye; bir Bektaşî ile bir Mevlevî eski tarihlerde yol arkadaşları olmuşlar. Bektaşî, merakla Mevlevîye sormuş:

- Üstad, sizin kolunuzun yeni neden geniştir?

Mevlevî cevap verir:

- Biz bir hatayı görünce, başka kimse görmemesi için yenimizle kapatırız, der. Bu sefer Mevlevî sorar:

- Ya erenler, sizin yeniniz neden dar?

Bektaşî cevap verir:

- Biz hiç hata görmeyiz ki!..

Yunus Emre ise;

*Elif olduk ötürü,
Pazar eyledik götürü,
Yaradılanı hoş görün,
Yaradandan ötürü*

diyerek insanların kardeşçe yaşamalarını, birbirlerine eziyet yapmamalarını işaret etmiştir. Diğer taraftan:

*Derviş gönülsüz gerektir;
Söğene dilsiz gerektir,
Döğene elsiz gerektir,
Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan,
Şer'in evliyâsıysa, hakikâtte asîdir.*

diyerek insanlar arasındaki eşitliğe dikkatimizi çekmiştir.

Aslında, Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik, tasavvuf ve bütün dinlerdeki Tanrı sevgisinin temelinde, hoşgörü ve sevgi yatmaktadır. Zira, insanların ruhları yaratılırken, Tanrıyı görmüşler ve ona ezelde aşık olmuşlardır. Bizim dünya hayatında gördüğümüz aşk, sevgi, coşku hep bunun bir tezahürüdür. Aslında kulların yaptıklarına göre en büyük hoşgörü, yaradan yani Allah'tır, Tanrı'dır.

Zaman içinde bunu anlayan insanların hoşgürüsü artacak, bu birleştirici hoşgörü sayesinde Tanrıdan aldıkları sevgi sayesinde birbirleri arasından kaldırılmış köprü yeniden teessüs edecektir. Ancak bu köprü, felsefe ile olur, çalışma ile olur, ekonominin süratle kalkınması ile, kültürle olur.

Mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de net olarak belirtilen hoşgörü ile ilgili âyetler şöyledir:

Bakara Suresi 2/109. âyetin sonu "... affedin, hoşgörün".

Nisa Suresi 4/4. ayet "Kadınların mihirlerini bir hak olarak gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle o mihrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yeyin."

Hicr Suresi 15/85. "Biz gökleri ve yeri ve bunlar arasındaki bulunanları hak ile yarattık. (Mahşer günü gelinceye kadar, sana iftira ve zülmedenlere) sen şimdi güzel bir hoşgörü ile muamele et".

Fussilet Sûresi 41/34. âyet "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde önle. O zaman seninle arasındaki düşmanlık bulunan kimse candan bir dost olur." (-Kavgadan sonra kurulan samimi dostluklar gibi.)

Tegabün Suresi 64/16. âyet: "Ey insanlar, eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar (bulunabilir) vardır. Onlardan sakının. Ama affeder geçer, bağışlarsanız, hoşgörürseniz; muhakkak ki, Allah da çok bağışlayan ve esirgeyendir." (-Yani Allah da sizi bağışlar, hoşgörür-).

Kültür tarihimize bakacak olursak; Orta Çağ'ı kapatıp Yeni Çağ'ı açan Fatih Sultan Mehmed'in en büyük hümanist ve hoşgörü sahibi olduğunu görürüz.

Varalım iki gün zikredelim Mevlâyı,

Bize ismarladılar mı bu yalan dünyayı

beytini söyleyen Sultan II. Murad'ın câriyelerinden Sırbistan Kralı Jorj Brandkoviç ile İrene Komnenus'un Kızı Mara diğer adıyla Despina 1435 tarihinde Sultan II. Murat'ın haremine girmiştir. Ancak dinini değiştirmemiştir. Sultan Murat öldükten sonra Fâtih'in müsaadesini alarak Sırbistan'a gitmiş, taht mücadelelerine karışmış durumu kötüleşince İstanbul'a Fatih'in yanına kaçmış, Sırbistan'ın fethini müteakip o bölgeye yerleşerek Fatih'in verdiği mallarla vakıf kurmuştur. Dindaşlarına büyük ölçüde yardım eden Mara; vefat anından önce, papaz getirtmiş olduğu söylenmektedir.

İşte tolerans ve hoşgörü...

Belki Fatih, İstanbul'un fethi sırasında kendisinden de bilgi olarak yararlandı mı? Bilemiyoruz! Zira, anneanesi, Bizans Kraliçesidir. Ancak, bugünkü ortamda çeşitli dinlerin birbirleriyle kıyasıya mücadelesinde, Fatih'in hareketi insanlığa rehber olmalıdır.

Edebiyatımızda ise Sadi şöyle diyor:

Ya kırmızı gülden ayrı yaşamalı, yahut dikenin acılarını hoş görmeli.

Gül gülse, dâim ağlasa bülbül aceb değil,

Zirâ kimine ağla demişler, kimine gül...

Bâki

*Görelim Mevlâm neyler,
Neylerse güzel eyler.*

Erzurumlu İbrahîm Hakkı

*Ezelde hak ne yazmış ise olur,
Göz ne görecek ise görür.*

Kadı Burhaneddin (1344-1388)

*Kimse bilmez, kim yiye kim kazana,
Dünya mülkü emanettir insana.
Kalmaz yalan dünya pîr ü civâne
Gelen gitti, giden gelmez cihâna.*

Aşık Vartan (1844)

*Hakkımızda Devlet vermiş fermanı,
Ferman Padişah'ın, dağlar bizimdir.*

Dadaloğlu (1785-1865)

*Her sabah, başka bahar olsa da ben usandım,
Uğramam bahçelerin semtine, gülden yandım.*

Yahya Kemal Beyatlı

Anadolumuzdaki komşuluk ilişkilerini düşünün. Hoşgörü temeline dayanır, bütün ilişkiler. Köylerdeki misafir odaları, hep tanrının bahşettiği hoşgörü, yardımseverlik ruhunun tezahürleridir.

Asırlardır hoşgörü ilkesi ışığı altında; çeşitli ırklara mensup kavimler, Osmanlı potasında kardeşçe yaşamışlardır.

Kerbela olayı da ayrı bir konu. Bütün mezhepler bu olayı kınıyor. Aleviler, Şiîler, Sünnîler, Hz. Ali'yi, Hz. Hasan ile Hüseyin'i aynı şevk ve heyecanla seviyorlar.

Çeşitli mezhepler arası ilişkiler hoşgörülü olmamasına rağmen, zaman içinde, aklı selim sayesinde, bütün insanlar, bu birleştiricilik, hoşgörü sayesinde, yekvücut olabileceklerdir. Bu hoşgörüyü Tanrı'dan aldıkları sevgi

sayesinde, insanlar yarattığı gibi, yine insanlar arasında hoşgörü kendi zeminini bulacaktır. Aslında UNESCO da bunun gibi 1995 yılını Hoşgörü Yılı ilân etmiştir!..

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. BAYRAM, Sadi; "Ahîlik" Ahîlik Haftası Semineri, Kırşehir, Ekim 1986.
2. BAYRAM, Sadi; "An Akhi Geneological Tree", VIII Pre-Ottoman and Ottoman Symposium, Minnesota, August 1987.
3. BAYRAM, Sadi; Ankara Ahîlik Haftası Münasebetiyle, Ostim Sanayi Sitesi'nde Çıraqlara yapılan konuşma, Ekim 1989.
4. BAYRAM, Sadi; "Bir Ahî Şeceresi", Belleten, V.LVIII, s. 222; Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 295-328.
5. BAYRAM, Sadi; Türk Kültüründe ve Tasavvufta Hoşgörü, konuşma, 1995.
6. BAYRAM, Sadi; "Türkler'de Esnaf Teşkilâtı Ahîlik ve Loncalar", *Millî Kültür*, c. I, s. 7, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1977, s. 48-53.
7. BAYRAM, Sadi; "Vakıfların Esnaf ve Sanatkâr Açısından Önemi", Devlet Esnaf ve Sanatkârı Koruyucu ve Destekleyici Tedbirleri Alır Semineri, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu, Bursa, 5-6 Mayıs 1986.
8. ÇAĞATAY, Neşet; *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.
9. Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed ibn el-Hüseyn es-Sülemî (Çev. Süleyman Ateş); *Tasavvufta Fütüvvet*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978.
10. GÜLLÜLÜ, Sebahattin; *Ahî Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977.
11. GÜRATA, Mithat; *Unutulan Adetlerimiz ve İnançlar*, Ankara 1975.

12. SENA, Cemil; *Estetik, Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, İstanbul 1972.
13. SENA, Cemil; *İnsanlar ve Ahlâk*, Dilek Matbaası, İstanbul 1970.
14. SOYKUT, Refik; *İnsanlık Bilimi Ahîlik*, Ankara 1980.
15. SOYKUT, Refik; *Orta Yol Ahîlik*, Güneş Matbaacılık, Ankara 1971.
16. ŞAPOLYO, Enver Behnan; *Tarihte Kırşehir*, Ankara 1966.
17. TARIM, Cevat Hakkı; *Tarihte Kırşehir*, Gülşehir, İstanbul 1948.